

SULYOK KATALIN

Nemzetközi Jogi Tanszék

Témavezető: dr. Kardos Gábor tanszékvezető egyetemi tanár

AZ ÁLLAMOK MOZGÁSTERE A KÖRNYEZTKÁROSÍTÁS ELLENI VÉDELEM MEGHATÁROZÁSÁNÁL AZ EMBERI JOGOK EURÓPAI BÍRÓSÁGÁNAK GYAKORLATÁBAN

Az emberi jogi védelem szerepe és lehetőségei a környezet védelmének területén az elmúlt két évtizedben egyre gyakrabban vizsgált kérdések. Az emberi jogi eszközök szükségességén és a környezet védelmére vonatkozó konkrét tartalmán túl a védelem kívánatos formája is szakirodalmi vita tárgya.¹ A környezet emberi jogi védelmének egyik lehetséges módja az önálló, egészséges, illetve biztonságos környezethez való jog nevesítése az emberi jogi egyezményekben. Ezt a megoldást tükrözi például a San Salvador Jegyzőkönyv, amelynek 11. cikke tartalmazza az egészséges környezethez való jogot. A másik lehetséges mód az egyezményekben garantált emberi jogi jogosultságok környezettudatos értelmezése. Ez utóbbi felfogást követi az Emberi Jogok Európai Egyezménye (Egyezmény), amely nem nevesít külön jogot az egészséges, biztonságos vagy tiszta környezethez, ám az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB) az Egyezmény által biztosított más jogok kapcsán számos elvárást fogalmazott meg a környezet védelmét illetően. A legkiterjedtebb esetjog az Egyezmény 8. cikke kapcsán született, amelyben az EJEB a magán- és családi élet tiszteletben tartásához való jogból „olvasztott ki” környezeti vonatkozású jogosultságokat. Több környeztkárosítást a 2. cikkben garantált élethez való jog körében kezelt az EJEB,² de a 10. cikk (véleménynyilvánítás szabadsága, információszabadság), illetve a 6. cikk (tisztességes tárgyaláshoz való jog)³, a 13. cikk (hatékony jogorvoslathoz való jog)⁴, valamint az Első Kiegészítő Jegyzőkönyv 1. cikk (tulajdon védelme) esetjogában⁵ is találhatóak végső soron a környezet védelmére vonatkozó jogosultságok és elvárások.

Az EJEB jelenlegi ítélkezési gyakorlata zömmel a kirívóan súlyos környezetszennyezés esetén nyújt védelmet, és leginkább olyan esetekben, amikor a környezet károsítása a belső jog szerinti megengedett értéket nagymértékben, illetőleg huzamosabb ideig meghaladja, ha annak orvoslására az adott állam nem tesz megfelelő lépéseket. A jogvédelem hatékonyságával kapcsolatos további aggály, hogy a bíróság gyakran megelégszik az egyezményesértés megállapításával, és kártérítést nem ítél meg.⁶

¹ NICKEL 1993.

² Budayeva és társai v. Oroszország (App. no. 15339/02, 21166/02, 20058/02, 11673/02, 15343/02)

³ Oerlemans v. Hollandia (Series A, No. 219, 1992), Zander v. Svédország (App.no. 14282/88); Okyay és társai v. Törökország (App. no. 36220/97)

⁴ Powell és Rayner v. Egyesült Királyság (App. no. 9310/81)

⁵ Pine Valley Developments Ltd és társai v. Írország (App. no. 12742/87), Fredin v. Svédország (App. no. 18928/92)

⁶ Lásd például a Tatar v. Románia ügyet, ahol a tiszai ciánszennyezés okán indított ügyben a bíróság

A hatékonyabb jogvédelem érdekében többen sürgetik⁷ az Egyezményben a környezethez való emberi jog önálló jogosultságként való nevesítését, amelyben a jog jól körülhatárolt, határozottabb tartalmat öltvén, hatékonyabb környezetvédelmi fellépésre adna jogalapot. Az Egyezmény kiegészítésére irányuló törekvéseket azonban eddig következetesen elutasította az Európa Tanács, legutóbb 2010 nyarán,⁸ így középtávon sem várható új jogosultság nevesítése. Éppen ezért a környezetvédelem és az emberi jogok lehetséges európai kapcsolódásának vizsgálatakor indokolt az Egyezmény jelenlegi szövegére és az arra épülő ítélkezési gyakorlatra fókuszálni.

A következőkben a környezeti tárgyú ítélkezési gyakorlat szempontjából legjelentősebb 8. cikkel kapcsolatos európai emberi jogi bírósági esetjogot fogom vizsgálni. Különösen arra tekintettel, hogy az EJEB gyakorlata alapján az államok milyen mozgástérrel rendelkeznek a környezetszennyezés, illetve környezetkárosítás elleni védelem meghatározásában. Először bemutatom a környezetvédelem szempontjából meghatározó legfontosabb eseteket és az abban kimunkált jogértelmezést, amelynek központi eleme a tagállamok számára biztosított széles mérlegelési szabadság. Majd sorra veszem az EJEB érveléseinek azon elemeit, amelyek a 8. cikk alkalmazhatóságának tágítása felé mutatnak, és amelyek hosszú távon alkalmasak lennének arra, hogy szigorúbb elvárásokat támasszanak az államok által végzett környezetvédelmi tevékenységgel szemben. A vizsgálat célja, hogy a strasbourgi rendszerben felmérje a környezetvédelmet szolgáló emberi jogi eszközök jelenlegi kereteit és korlátait, valamint számba vegye azokat a lehetőségeket, amelyek az Egyezmény jelenlegi struktúrájában a jövőben lehetővé tehetik a környezethez való emberi jog szélesebb értelmezését.

1. A 8. cikk környezeti kérdésekben való alkalmazhatóságának fogalmi elemei

Az 1990-es években születettek meg az első olyan strasbourgi ítéletek, amelyek végső soron környezeti kérdéseket érintettek. Ezt megelőzően az ilyen kereseteket az Emberi Jogok Európai Bizottsága érdemben az Egyezménnyel ellentétesnek találta vagy nyilvánvalóan megalapozatlannak tartotta.⁹ 1980-ban, szorgalmazván a környezeti ártalmak és az emberi jogok közötti kapcsolat elismerését,¹⁰ a Bíróság elfogadhatónak tekintette és érdemben vizsgálta a Gatwick repülőtér közelében lakó felperes zajszenyezési panaszát az Egyezmény 8. cikke, valamint a Kiegészítő Jegyzőkönyv 1. cikke alapján.¹¹ Jogsértés megállapítására azonban nem került sor, mivel a jogvitát peren kívüli egyezséggel rendezték. Végül 1990-ben került sor az első érdemi ítéletre a repülőterek zajszenyezései kapcsán a Powell és Rayner v. Egyesült Királyság

elégészesnek találta a jogsértés megállapítását.

⁷Többek között BOYLE 2012. 616.; VAN DYKE 1994. 325.; NICKEL 1993. 282.

⁸A Miniszterek Tanácsának 2010. június 16-i elutasító döntését; idézi BOYLE 2012. 615.

⁹X és Y v. NSZK (App. no. 7407/76); X v. NSZK (App. no.9234/81)

¹⁰SANDS 1996. 603.

¹¹E.A. Arrondelle v. Egyesült Királyság (App. no. 7889/77)

ügyben.¹² Egészen 1994-ig kellett várni az EJEB első, környezeti kérdéseket érintő ügyben hozott marasztaló ítéletére, amely a López Ostra v. Spanyolország ügyben született.¹³ Az ítéletben a bíróság lefektette a jog alkalmazási körére és tartalmára vonatkozó főbb tételeket.

Az ügy tényállása szerint a López Ostra asszony otthonától mindössze 12 méterre létesült gyár már működésének megkezdésekor meghibásodott, ezért szennyező és bűzös gázokat bocsátott ki magából, azonnali egészségkárosodásokat okozva a felperesnek. Az EJEB ítéletében kifejtette, hogy a súlyos környezetszennyezés alkalmas arra, hogy megsértse a 8. cikkben garantált magánszféra sérthetlenségéhez való jogát akkor is, ha a szennyezés nem jelent komoly veszélyt az egyén egészségére nézve. Ennek értelmében a 8. cikk körében értelmezett egészséges környezethez fűződő jogosultság már az egészségkárosodás bekövetkezése előtt – amely az Egyezmény 3. cikkének alkalmazási köre – is védelmet nyújt az egyénnek.

Mindezzel az EJEB számottevő nehézségeket hártott el a jogsértés bizonyítása, és így a jog hatékony érvényesítés útjából. Az egészségkárosodás és a környezetszennyezés közötti ok-okozati kapcsolat megkövetelése ugyanis lényegében a jog kiüresedéséhez vezetett volna. A környezeti ügyekben ugyanis az ok-okozati kapcsolat bizonyítása sokszor jelentős gyakorlati nehézségekbe ütközik.¹⁴ Ennek oka egyrészt, hogy a természettudományos szakvélemények inherens módon terheltek tudományos bizonytalansággal,¹⁵ így a tudományos eredményeket összegző valószínűségi kijelentések nem érik el az EJEB által megkövetelt bizonyítottság magas fokát.¹⁶ Másrészt a szennyezés hatásai tekintetében benyújtott, egymásnak ellentmondó természettudományos vélemények érdemi elbírálásától a tagállami bíróságok és az EJEB is gyakran ódzkodnak. A problémát jól jelzi, hogy sok esetben még a jogsértés megállapításával végződő ügyekben sem találta bizonyítottnak az EJEB az ok-okozatiságot az egészségkárosodás és a szennyezés között.¹⁷

A López Ostra ügyben lefektetett súlyossági kritérium minimumszintjének megállapításához a bíróság a Fadeyeva v. Oroszország ügyben¹⁸ szolgált további támponttal. A jogsértő környezetszennyezés hatásának el kell érnie egy minimális szintet, amely meghaladja a modern városi életből szükségképpen fakadó kockázatokat.¹⁹ Általános zsinórmértékként pedig rögzítette, hogy a szennyezés egyezményesértő mivolta függ annak intenzitásától, időtartamától, illetve fizikai és mentális hatásától.²⁰ A környezetkárosításnak a minimális súlyosságon túl kellően szoros kapcsolatban is kell állni az egyén magánszférájával.²¹ A súlyos és az egyén

¹² Powell és Rayner v. Egyesült Királyság (App. no. 9310/81)

¹³ López Ostra v. Spanyolország (App. no. 16798/90) 1994. december 9-i ítélet.

¹⁴ SANDS 1996. 568.

¹⁵ SÚLYOK 2013. 63.

¹⁶ Fadeyevav. Oroszország (App.no. 55723/00) 2005. június 9-i ítélet, 79. bek.

¹⁷ López Ostra, Tatar, Fadeyeva, 80. bek.

¹⁸ Fadeyeva-ítélet

¹⁹ Fadeyeva-ítélet, 69. bek.

²⁰ Fadeyeva-ítélet, 69. bek.

²¹ Guerra v. Olaszország (App. no. 116/1996/735/932) 1998. február 19-i ítélet, 57. bek.

privátszféráját közvetlenül érintő káros környezeti behatás pedig végső soron akkor vonható a 8. cikk körébe, ha azért az állam közvetlenül, illetve – a szennyező tevékenység nem megfelelő szabályozása, illetve ellenőrzése okán – közvetve felelős.²²

A környezetszennyezés és a magánszféra közötti közvetlen kapcsolat kívánalmát a bíróság később a Kyratos-ítéletben fejtette ki részletesebben.²³ Az ügyben a felperesek Tinos szigetén élő lakosok voltak, akik arra hivatkoztak, hogy a lakóhelyük mellett zajló ipari fejlesztések a közeli lápi élőhely és az ott élő gazdag vadvilág pusztulásával jártak, amely sérti magánszférájuk sérthetlenségéhez való jogukat. A bíróság szerint azonban a lakóhely közelében lévő láp elpusztítása nem gyakorolt kellően közvetlen hatást a felperes magánszférájára, így a 8. cikk ilyen esetekben nem alkalmazandó. Az EJEB arra a megállapításra jutott továbbá, hogy a 8. cikk nem alkalmazható önmagában a környezet általános leromlására alapított igényekre.²⁴ Ezzel a bíróság a 8. cikk tartalmát illetően határozottan elutasította a szöveg szoros olvasatától elrugaskodó értelmezést. Boyle megfogalmazásával élve kimondta, hogy senkinek sincs joga lakóhelye környezetének érintetlenül hagyásához, sem ahhoz, hogy meghatározott természeti környezetben éljen.²⁵ Megemlíti azonban az ítélet, hogy elképzelhető olyan, az egyén magánszférájával közelebbi kapcsolatban álló környezetpusztítás, amely már sértené az Egyezmény 8. cikkét.²⁶ Az ítélet ezen érveléséről a későbbiekben részletesebben is szó lesz.

2. Az államok kötelezettsége a 8. cikk alapján és a mérlegelési szabadságuk terjedelme

A 2005-ben hozott Fadeyeva-ítélet részletezte az állam tevőleges és tartózkodási kötelezettségeit a 8. cikk környezeti vonatkozásában. Ezek szerint az állam egyrésztől tartózkodni köteles a védett magánszféra jogellenes megzavarásától, másrésztől tevőleges kötelezettség is terheli a környezetszennyező ipari tevékenységek szabályozása, hatósági ellenőrzése, és így a szennyezés megelőzése és csökkentése érdekében.²⁷ A gyakorlatban e körbe tartozik tehát az állam környezetvédelmi szakpolitikájának alakítása, a szennyező üzemek létesítésére vonatkozó engedélyezés, majd az üzemek hatósági ellenőrzése és felügyelete. Az állam pozitív kötelezettsége általánosságban arra vonatkozik, hogy a fenti döntéshozatali folyamatokban megfelelő súllyal vegye figyelembe az egyén jogait,²⁸ és hatékony intézkedések révén megfelelő védelemben részesítse az egyéneket a már bekövetkezett jogsérelem esetén.²⁹

²² Tatar v Románia (App. no. 67021/01), 2007. július 5-i befogadhatóságról hozott döntése, 65. bek.

²³ Kyratos v. Görögország (App. no. 41666/98), 2003. május 22-i ítélet.

²⁴ Kyratos-ítélet, 52. bek.

²⁵ BOYLE 2012. 627.

²⁶ Kyratos-ítélet, 53. bek.

²⁷ Fadeyeva-ítélet, 95-96. bekk.

²⁸ Taskin v. Törökország (App. no.49117/99), 115.bek.

²⁹ Fadeyeva ítélet, 132. bek.

Az állam mozgástere a környezetvédelemben a kétféle kötelezettség terén nem azonos. Ennek megfelelően az állami tevékeny bírósági felülvizsgálatának szempontjai is mások a pozitív illetve a negatív kötelezettségek tekintetében. A bírósági esetjog szerint a tartózkodási kötelezettség tekintetében szükségszerűen egyezményesértő, ha a magánszféra megzavarása a belső jog megsértésével történik. Mindez a 8. cikk (2) bekezdésében foglaltakból következik, miszerint az állam a jog gyakorlásába csak törvényben meghatározott esetekben avatkozhat be. A gyakorlatban ez az elvárás tipikusan azt jelenti, hogy az állami tulajdonban vagy üzemeltetésben³⁰ lévő vállalatok károsanyag-kibocsátása nem lépheti át a belső jogban előírt határértékeket.³¹

A tartózkodási kötelezettségre vonatkozó belső jog szerinti jogszerűségi teszttel ellentétben a tevőleges kötelezettségek terén önmagában az a tény, hogy az állam bizonyos belső jogszabályt megsértve járt el, nem eredményezi automatikusan az Egyezmény sérelmét. Ugyanis az állam széles mérlegelési jogkörrel rendelkezik atekintetben, hogy milyen módokon biztosítja az egyének magán- és családi élethez való jogát. Ezért ha nem is garantál kitüntetett módot az egyénnek, más úton is megvalósíthatja a jog védelmét. Az EJEB azt is hangsúlyozta, hogy a belső jog szerinti jogszerűség tesztje nem egyedüli és kizárólagos mérce, a hazai jogszabályoknak való megfelelés csak az egyik vizsgálandó szempont ilyen esetekben.³²

A pozitív kötelezettségek teljesítése terén tehát az állam széles mérlegelési jogkörrel rendelkezik. A széles mérlegelési szabadság biztosításának az az oka, hogy az EJEB szerint a helyi hatóságok képesek leginkább annak meghatározására, milyen szakpolitika szolgálja leginkább a helyi közösség érdekeit.³³ Ezért az állami kötelezettség teljesítésének általános mércéje annak vizsgálata, hogy a közösség gazdasági érdekeivel szemben az egyén magánszférához való jogát igazságos, méltányos módon mérlegelték-e. Főszabály szerint azonban a bíróságnak nem feladata, hogy felülbírálja a nemzeti környezeti szakpolitikát. Kivételes jelleggel az EJEB akkor vizsgálhatja felül az állami hatóságok döntéseit, ha nyilvánvaló hibát („*manifest error*”) észlel az ellentétes érdekek közötti igazságos mérlegelés terén. E lehetősége azonban mögöttes jellegű.³⁴ Azonban még ha a bíróság „*nyilvánvalóan hibásnak*” is ítéli az adott tagállami döntést, az sem jelenti azt, hogy az EJEB a konkrét környezetvédelmi kérdésben a tagállami döntés helyett meghozná a környezet megfelelő védelmét célzó döntést.³⁵

Az EJEB következetes jogértelmezése szerint tehát az állam relatíve nagy mozgástérrel rendelkezik negatív kötelezettségei tekintetében, mivel az emberi jogi mércéktől függetlenül, szabadon határozza meg a belső joga szerinti kibocsátási

³⁰ Fadeyeva-ítélet, 89. bek.

³¹ Az Egyezmény magyar nyelvű változatában szereplő „törvény” kifejezés az eredeti angol nyelvű szöveg „law” szavának felel meg, amely ezért tág értelemben, minden jogszabályra értendő.

³² Fadeyeva-ítélet, 98. bek.

³³ Giacomelli v. Olaszország (App. no. 59909/00, 2006. november 2-i ítélet) 80.bek.

³⁴ Fadeyeva ítélet, 104-105 bek.

³⁵ SHELTON 2010. 112.

határértékeit. Az emberi jogi védelem ilyen esetekben csak a belső jog kínálta környezetszennyezési határértékek állami tiszteletben tartását garantálja. A tevőleges kötelezettségek eszközeinek meghatározásában az állam még nagyobb szabadsággal rendelkezik, hiszen a saját belső joga által biztosított védelem elmulasztása sem jelenti szükségképpen az Egyezmény sérelmét. A gyakorlatban mindezt árnyalja, hogy bár automatikusan nem egyezményesértő a hatóság tétlensége a belső jog szerinti határértéket meghaladó szennyezéssel szemben, az EJEB mégis általában egyezményesértőnek találja a belső jog szerinti jogellenes állapot fennállását, ha a szennyezés jóval meghaladja a belső jog szerinti határértéket. Így például a Fadeyeva ügyben, ahol bizonyos légszennyező anyagok a megengedett határérték ötszörösét is túllépték, illetve a Deés v. Magyarország ügyben³⁶, ahol a zajszennyezés a megengedett szint 15%-át lépte túl, valamint a Bor v. Magyarország ügyben³⁷ szintén jelentősen meghaladta a jogszabályban előírt szintet a később egyezményesértőnek talált zajszennyezés.

3. A 8. cikk alkalmazási körének tágítási lehetőségei az EJEB érvrendszere tükrében

A López Ostra ügyben kidolgozott, a Guerra és tsai v. Olaszország ítéletben pontosított, és azóta számos ügyben³⁸ következetesen alkalmazott joggyakorlat szerint az Egyezmény 8. cikke akkor alkalmazható, ha az államnak közvetlenül vagy közvetve betudható súlyos környezetszennyezés történik, amely közvetlen káros hatással van az egyén magánszférájára. Az EJEB következetes gyakorlata szerint az állami tevékenység általános mércéjeként pedig a széles mérlegelési jogosultság tiszteletben tartása szolgál, és így az állami környezeti politika felülvizsgálata csak kivételes esetben lehetséges, a tagállami mérlegelés nyilvánvaló hibája esetén. Mindezek nagy szabadságot biztosítanak az államok számára környezetvédelmi tevékenységük területén.

Az EJEB ítéleteiben azonban több olyan érvelés is olvasható, amely utat nyithat a progresszívabb emberi jogi védelem irányába. Egyes esetekben a tágabb jogértelmezés már beépült a bíróság joggyakorlatába, más esetekben az ítélet érvelése nem zárja ki, hogy a bíróság a jövőben magasabb jogvédelmi szintet határozzon meg. Az alábbiakban számba veszem a bíróság ezen érveléseit, amelyek egyrészt a 8. cikk alkalmazhatósági körének tágítását, másrészt az állami kötelezettségek körének szélesítését célozzák.

3.1. A 8. cikk alkalmazhatósága súlyos szennyezés kockázata esetén

³⁶ App. no. 2345/06, 2010. november 9-i ítélet, 23. bek.

³⁷ App. no. 50474/08, 2013. január 18-i ítélet, 24. bek.

³⁸ Többek között a Fadeyeva ügy, Kyrtatos ügy, MorenoGómez v. Spanyolország, Giacomelli v. Olaszország (App. no. 59909/00, 2006. november 2-i ítélet).

A 8. cikk környezeti alkalmazásának tágításában figyelemre méltó a Taskin és tsai v. Törökország ügyben 2004-ben született ítélet.³⁹ A Taskin ügy felperesei egy cianidos technológiát alkalmazó aranybánya közvetlen közelében éltek. A bánya rendelkezett jogszerű működési engedéllyel, és súlyos környezetszennyezésre a bányával összefüggésben nem került sor. A lakosok bíróság előtt megtámadták a bánya engedélyét arra való hivatkozással, hogy annak működése súlyos kockázatokkal jár az emberi egészségre. A Legfelsőbb Közigazgatási Bíróság úgy találta, hogy a bánya működési engedélye nem szolgál közérdeket „az emberi egészségre és a környezetre gyakorolt számottevő kockázatok miatt”. Ennek megfelelően az engedélyt megsemmisítették, és a bányát bezárták. A miniszterelnök közvetlen beavatkozására azonban a bíróság újraértelmezte korábbi ítéletét, és egy miniszteri döntéssel a gyár újabb engedélyt kapott, amely engedélyezési folyamatban azonban a lakosság nem vehetett részt, és az engedélyt nem a megfelelő jogszabályi formában adták ki.

Az ügy környezeti jelentősége az EJEB befogadhatósági vizsgálatában áll. A bíróság ugyanis a López Ostra ügyben alkalmazott tesztet – miszerint súlyos környezetszennyezés egészségkárosodás bekövetkezte nélkül is alkalmas arra, hogy megalapozza a 8. cikk sérelmét – kiterjesztette az emberi magánszférát közvetlenül érintő súlyos környezetszennyezés kockázatára is.⁴⁰ Az ítélet továbbá kimondta, hogy az államok kötelesek a komplex környezeti és gazdasági döntések meghozatala előtt a környezetre és az emberi egészségre gyakorolt hatások előrejelzése és értékelése érdekében megfelelő hatástanulmányokat végezni.⁴¹ A döntés értelmében tehát mind a súlyos környezetszennyezés, mind annak ismert kockázata keletkeztet állami kötelezettségeket a 8. cikk alapján. Az EJEB végül az adott ügyben Törökországot a rule of law és a környezetvédelmi döntésekben való közösségi részvétel elveit sértő engedélyezési eljárás miatt marasztalta el.

3.2. A 8. cikk alkalmazhatósága a magánszférával közvetlen kapcsolatban lévő természeti környezet elpusztítása esetén

A 8. cikk alapján megítélt ügyek tárgya kezdetben tipikusan környezet- illetve zajszennyezés volt. A 8. cikk alkalmazási körének meghatározását tekintve ezért jelentős a már idézett Kyrtatos ügy, amelyben az EJEB főszabályként kizárta, hogy a 8. cikk védelmet kínál a környezet általános leromlása ellen. Az ítélet szerint a lakóhely közelében fekvő lápi élőhely és annak élővilága elpusztítása nem áll kellően szoros kapcsolatban az egyén védett magánszférájával, mivel e tevékenység nem gyakorol közvetlen negatív hatást a lapp közelében lakó felperesek magánéletére.

A szűkítő értelmezés dacára azonban az EJEB nem zárta ki teljesen annak lehetőségét, hogy a természeti környezet bizonyos pusztítása megvalósíthassa a 8. cikk

³⁹ Taskin és társai v. Törökország (App. no. 46117/99), 2004. november 10-i ítélet

⁴⁰ Taskin-ítélet, 113. bek.

⁴¹ Taskin-ítélet, 119. bek.

sérelmét. Az ítélet szerint elképzelhető olyan környezetpusztítás, amely az egyén magánszférájával, jólétével közvetlenebb kapcsolatban áll. Ilyen például az ítélet szerint felperes lakóhelye melletti facsoport kivágása, amely így alkalmas lehet arra, hogy megsértse a 8. cikket.⁴² Amint arra az ítélethez fűzött részleges különvéleményében Zagrebelsky bíró is felhívja a figyelmet, igen nehéz egzakt különbséget tenni a lakóhely közelében lévő láp elpusztítása és egy erdő kivágása között az egyénnel való kapcsolat szorossága szempontjából. Ennek pontos tisztázása a későbbi esetjogból várható.

Mindenesetre a szennyezéssel nem járó természetkárosítás vonatkozásában a 8. cikk alkalmazhatóságának nyílt elismerése – és ezáltal egy kiterjesztőbb értelmezés felé vezető út nyitva hagyása – jelentős előrelépést jelent a természetkárosítás elleni fokozottabb fellépésre a 8. cikk alapján.

3.3. A nemzetközi környezetjogi normák szerepe

Az Egyezmény jelen szövegéből fakadó alacsony szintű védelmet némiképp ellensúlyozhatja a tény, hogy az EJEB az Egyezményt „élő szöveggént” értelmezi,⁴³ nem hagyva figyelmen kívül a nemzetközi környezetjogi dokumentumokat, illetve más nemzetközi bíróságok gyakorlatát sem.⁴⁴ A Demir és Baykara v. Törökország ügyben az EJEB explicit módon rögzítette, hogy ítélezése során figyelemmel van az eldöntendő jogvita nemzetközi jogi hátterére, mivel az államok többsége által elfogadott nemzetközi és nemzeti szabályok a nemzetközi közösség valós állapotait („reality”) tükrözik, amelyet nem lehet figyelmen kívül hagyni az Egyezmény értelmezése során sem.⁴⁵

A dinamikus jogértelmezés jegyében a nemzetközi környezetjog szabályai közül az elővigyázatossági alapelvre több esetben is hivatkozott az EJEB, így érvényesítette azt a Taskin⁴⁶ és a Tatar⁴⁷ ügyben is. A tiszai ciánszennyezés kapcsán 2009-ben született Tatar v. Románia döntés középpontjában a Taskin ügyben is kifogásolt cianidos technológiával zajló aranybányászat, és a kockázatok által az államra rótt kötelezettségek terjedelme állt. A román hatóságok az engedélyezés során készítettek környezeti hatástanulmányt, így előre láthatták a technológia környezeti és emberi egészségre gyakorolt kockázatait. Az állami intézkedések azonban nem tudták megfelelően kizárni a súlyos károsodás lehetőségét, ezért következhetett be az Aurul bányánál 2000. január 30-án a cián szivárgása. Az EJEB az ítéletében megerősítette, hogy a 8. cikk kötelezi az államot arra is, hogy súlyos egészségkárosodás okozására képes veszély esetén felmérje a kockázatokat, és megtegye a védekezéshez és megelőzéshez szükséges lépéseket. A kockázatok felmérésének kötelezettsége az EJEB

⁴² Kyratos-ítélet, 53. bek.

⁴³ Soering v. Franciaország (Series Ano 161) 1989. július 7-i ítélet.

⁴⁴ SHELTON 2010. 96.

⁴⁵ Demir és Baykara v. Törökország (App. no. 34503/96), 2008. november 12-i ítélet, 68. bek.

⁴⁶ Taskin-ítélet, 118. bek.

⁴⁷ Tatar v. Románia (App. no. 67021/01), 2009. január 27-i ítélet.

szerint nemcsak a tevékenység engedélyezésekor, de a létesítmény működése alatt is folyamatosan fennáll. Az EJEB az elővigyázatossági elv megsértése miatt állapított meg jogsértést a bánya engedélyeztetésével és felügyeletével kapcsolatban.

Az elővigyázatossági doktrína érvényesítése révén a környezeti kockázatok ellen is mind inkább alkalmazhatók lesznek az emberi jogi védelem eszközei.⁴⁸ Mindez fontos lépésnek tekinthető az államok kötelezettségi körének szélesítésére a belső jogban adott esetben nem biztosított védelem megkövetelésével.

3.4. Az alkalmazhatóság vélelme a belső jog szerinti jogellenes környezetszennyezés esetén

Ahogy már említettem, a környezetszennyezéssel kapcsolatos ügyekben a bizonyítási nehézségek nagyban akadályozzák a jogérvényesítést. A 8. cikk alkalmazhatóságához például bizonyítandó, hogy a szennyezés kellően súlyos volt, és alkalmas volt arra, hogy közvetlenül károsítsa az egyén magánszféráját. Ennek megkönnyítése érdekében tett kiemelt jelentőségű lépés a Fadeyeva ügyben felállított vélelem, amely szerint a belső jog határértékeit túllépő szennyezés esetén vélelmezett a súlyos és közvetlen káros hatás. Ennek következtében a 8. cikk alkalmazása a szennyezés további vizsgálata nélkül is lehetséges.⁴⁹

Az ítélet elismeri, hogy adott ügyben elképzelhető ugyan, hogy a belső jog szerinti határértéket meghaladó szennyezés ténylegesen nem károsítja az egyén jólétét, illetve egészségét, azonban a jogsértő kibocsátásról a bíróság vélelmezi, hogy alkalmas a káros behatás kiváltására.⁵⁰ Ezért ilyen esetekben a 8. cikk minden további konkrét vizsgálattól függetlenül alkalmazható lesz. Shelton megfogalmazása szerint az EJEB ily módon a belső jog szerinti kvóták megsértéséhez a magánszféra megsértésének vélelmét kapcsolja.⁵¹

3.5. Nemzetközi szervezetek által meghatározott sztenderdek szerepe

A nemzetközi közösség által elfogadott szabályok közül nemcsak a nemzetközi környezetjog normái játszanak jelentős szerepet, de a nemzetközi szervezetek által meghatározott környezetszennyezési, zajszennyezési sztenderdek és ajánlások is jelentőséggel bírnak a környezetszennyezés súlyosságának – és így a 8. cikk alkalmazhatóságának – megítélésében.

⁴⁸ SHELTON 2010. 115.

⁴⁹ Fadeyeva-ítélet, 87. bek.

⁵⁰ Fadeyeva-ítélet, 87. bek.

⁵¹ SHELTON 2010. 116.

Az Amerika-közi Emberi Jogi Bizottság a *Community of La Oroya v. Peru* ügyben⁵² 2009-ben az Egészségügyi Világszervezet (WHO) által publikált egészségügyi sztenderd alapján nyilvánította befogadhatónak a felperesek kérelmét. Az ügyben érintett gyár átlagos kén-dioxid kibocsátása ugyanis a WHO sztenderd szerint egészségkárosító hatással bír, ezért a közelben élő közösség panasza a Bizottság szerint befogadható volt. A WHO iránymutatások alkalmazása nagyban megkönnyíti az egyének jogérvényesítését, mivel akkor is befogadható lesz a kereset, ha a felperesek nem tudják bizonyítani az adott ügyben a szennyezés kellően súlyos mivoltát (például a belső jog határértékeinek túllépésére hivatkozással, amely fogalmilag súlyos környezetszennyezésnek minősül, és így biztosan megalapozza a 8. cikk alkalmazását).

Az EJEB mindeztáig azonban csak ellenkező előjellel támaszkodott a WHO ajánlásaira döntéseiben. A Fägerskiöld ügyben egy svéd házaspár nyújtott be keresetet a nyaralójuk közelében létesült szélkerék építési engedélyével kapcsolatban, mert a létesítmény által keltett zaj – véleményük szerint – ellehetetlenítette az ingatlan rendeltetésszerű használatát.⁵³ Az EJEB 2008-ben hozott döntésében nem találta befogadhatónak a keresetet. Ennek alátámasztására a WHO zajterhelési ajánlásra hivatkozott, amelynek a biztos egészségkárosítást valószínűsítő határértékét az adott ügyben mért zajszint nem haladta meg. Tette a bíróság mindezt annak ellenére, hogy a svéd jog szerinti határértéket a zajszennyezés enyhén túllépte. A testület szerint tehát a zajszennyezés mértéke némiképp zavaró volt, ám a WHO ajánlás határértéke fényében nem érte el a 8. cikk alkalmazhatóságához szükséges súlyossági küszöböt.

Az EJEB e döntése épp ellene hat a nemzetközi sztenderdek jogértelmezést támogató lehetőségének. Tekintettel azonban a regionális emberi jogi bíróságok egymást megtermékenyítő gyakorlatára, esély mutatkozik arra, hogy az EJEB – eltérve a Fägerskiöld ügyben alkalmazott érveléstől –, a jövőben az Amerika-közi Bizottság egy évvel később kialakított felfogását követve a nemzetközi szervezetek egészségügyi ajánlásait a belső jogban előírt határértékek szigorítására és nem azok lerontására fogja felhasználni.

4. Következtetések

Az EJEB nagy utat tett meg a környezeti igények érdemi elbírálása érdekében a környezet védelmével explicit módon nem foglalkozó Egyezmény dinamikus értelmezésével. Az Egyezmény 8. cikkének szövegéből kényszerítően nem következő jogosultságok „kiolvasztása” révén a bíróság felléphet a környezeti károk, sőt már azok kockázata esetén is. A bíróság ítélezési gyakorlatának bizonyos elemei pedig lehetővé tennék a környezetvédelmi elvárások fokozottabb érvényesítését is, még ha e lehetséges előrelépéssel nem is lehetne további jelentős környezetvédelmi kötelezettségeket róni az

⁵² OAS/Ser/L/V/II.135, Doc. 23.170, 2009. augusztus 5-én hozott befogadhatósági döntés

⁵³ Fägerskiöld v. Svédország (App. no.37664/04), 2008. február 26-án hozott, befogadhatóságról szóló döntés

államokra. Azonban az emberi jogi rezsím szigorúbb érvényesítésével mindenképp elérhető lenne, hogy az államokon számon kérhető legyen a belső jogban vállalt környezetvédelmi kötelezettségeik hatékonyabb teljesítése.

Amíg sok államban évekig orvosolatlanul maradhatnak súlyos környezetszennyezések, és a gazdaságpolitika esetenként teljességgel figyelmen kívül hagyja az ipari beruházások – sokszor ismert, vagy megfelelő hatástanulmányokkal megismerhető – környezeti kockázatait, addig az emberi jogi védelem a jelenlegi, az egyén magánszférájához szorosan kötődő formájában is fontos eszköz a környezet védelmében.

Felhasznált irodalom

BOYLE, Alan: Human Rights and the Environment: WhereNext? *European Journal of International Law*, Vol. 23, No. 3., 613-642. (Boyle 2012)

NICKEL, James W.: The Human Right to a Safe Environment: Philosophical Perspectives on Its Scope and Justification, *Yale Journal of International Law*, Vol 18, 281-295.

SANDS, Phillippe: Human rights, environment and the Lopez-Ostracase: context and consequences, *European Human Rights Law Review*, 1996, 6, 597-618. (Sands 1996)

SHELTON, Dinah L.: Developing substantive environmental rights, *Journal of Human Rights and the Environment*, Vol. 1. No 1., 89-120. (Shelton 2010)

SULYOK Katalin: A tudományos bizonytalanság forrásai és szerepe a természet- és környezetvédelmi döntések ökológiai megalapozhatóságában, *Természetvédelmi Közlemények*, 19, 62-73. (Sulyok 2013)

VAN DYKE, Brennan: A Proposal to Introduce the Right to a Healthy Environment in to the European Convention Regime, *Virginia Environmental Law Journal*, Vol. 13, 323-373. (van Dyke)